

ÅRSHEFTE 2013

Annonse

Velkommen i Hol historielag, Olav Sletto-ven,

Hol historielag er eit lag som er ope for alle og ein, store som små. Gjennom verksemda i laget prøver me å formidle til folk glimt av den spennande og innhaldsrike og varierte historia som folket som har klora seg fast her oppe mellom gråstein og fjell, og som har klart å byggje opp eit levedyktig samfunn. Det handlar om sterke personar som har teke tak, det handlar om samhald og det handlar om evna til å halde ut og til å føre vidare det beste i det gode generasjonane før fekk til.

Gjennom årsheftet vårt Under Hallingskarvet kan du få del i noko av dette. I tillegg gir me også ut bøker og hefter med variert innhald. No i 2013 kjem det eit flott kultur – historisk vandrehefte som omfattar Sudndalen, laga av Sander Eggen.

Dei flotte artiklane til Osvald Medhus kjem i bokform i juni og boka om lordane Garvagh kjem til hausten – og fleire er på beddingen.

I 2014 kjem blant anna ei bok om fotografane i Hol.

Vil du bli medlem, så er du hjarteleg velkomen – sjå nettsida vår holhistorielag.no

Knut Medhus
leiar

Forord

Styret i Olav Sletto-selskapet har med dette gleda av å dele årsheftet 2013 med medlemene sine og andre lesarar. Sletto var ein forfattar som i si tid hausta lite merksemd i dei toneangivande litterære krinsane i hovudstaden. Det var han heile livet nokså sår for. Men nokon såg det unike ved holingsforfattaren. To av dei let vi i dette årsheftet få ordet om Olav Sletto og hans verk: Alf Larsen og Olav H. Hauge.

Året etter at Olav Sletto hadde fullført sitt store bokverk i fem bind om Røgnald-folket (1950), skreiv Tjøme-forfattaren Alf Larsen ei bokmelding på 30 sider. Så forskjellige dei enn var; dei var åndsfrender gjennom heile livet. Ein betre meldar skulle forfattaren leite lenge etter!

Når Sletto-selskapet i dette årsheftet gir ut heile Alf Larsen si bokmelding på nytt, er det fordi meldinga kastar eit lys over Sletto sitt verk som står seg jamvel i dag, trass i den seinaste debatten om Larsen sin antisemittisme, og trass i den konservatisme i antroposofisk utgåve som Larsen forskansa seg i, skriv Arild Mikkelsen. Han er styremedlem i Olav Sletto-selskapet, og ein kjennar av både Olav Sletto og Alf Larsen. Mikkelsen gir ei innføring i og utdjupar på innsiktsfullt vis venskapen mellom dei to forfattarane.

Olav Sletto hadde også ein ven i vest. Olav H. Hauge i Hardanger held mykje av sin forfattarkollega frå Hol, og skriv om han mange stader i dagbøkene sine. Hauge meiner "Sletto er makelaus til å skriva", og Kai Jacobsen, medlem i Olav Sletto-selskapet og ein stor beundrar av Olav H. Hauge, har lese alle dagbøkene og deler Hauge sine ord om Sletto med oss.

Olav Sletto-selskapet takkar Arild Mikkelsen og Kai Jacobsen for deira bidrag til årsheftet 2013 og ynskjer god lesaroppleving - for medlemene våre og alle andre!

Eva Almhjell
Styreleiar
Olav Sletto-selskapet
Hol, mai 2013

Innhald:

Forord	s. 1
Arild Mikkelsen:	
Alf Larsen - Ein introduksjon til bokmeldinga "Soga um Røgnaldfolket"	s. 3
Alf Larsen:	
...et storværk i moderne norsk litteratur... Bokmelding (1951) av Soga um Røgnaldfolket	s. 8
Kai Jacobsen:	
"Sletto er makelaus til å skriva"	s. 26
Olav H. Hauge om diktarkollega Olav Sletto - redigerte utdrag frå Olav H. Hauge sine dagbøker	
Årsplan for Olav Sletto-selskapet 2013	s. 31

Alf Larsen. Ein introduksjon.

Av Arild Mikkelsen

Det er noko merkeleg med tilhøvet mellom Alf Larsen og Olav Sletto. Ved fyrste augneblink er skilnadane mellom dei mykje større enn moglege likskapar. Alf Larsen høyrer heime i kystlandskapet i Vestfold, Sletto i den austnorske fjellheimen; Alf Larsen skriv eit danskprega riksmål, Sletto skriv eit nesten arkaisk nynorsk; Alf Larsen er fyrst og fremst poet, medan Sletto er romanforfattar av det heilt store slaget og i det heilt store formatet.

Arild Mikkelsen

Sjølvsagt finst det mykje samsvar mellom dei, også. Både hadde fått sterke inntrykk frå opphald som elev på folkehøgskule, Alf Larsen på Skiringssal dåverande fylkesskule og på Grundtvigs

Højskole i Danmark, Olav Sletto på Voss folkehøgskule; både er glimrande essayistar, og dei er både djupt innlesne i europeisk kulturhistorie, og dei har omfattande kunnskapar i europeisk filosofi og idéhistorie. Medan Alf Larsen vart tidsskriftredaktør og ein hissig og arg samfunnsdebattant, vart Olav Sletto lærar og styrar på folkehøgskular gjennom mange år, og prega samfunnsdebatten noko mindre enn Larsen. Venskapen dei i mellom visna likevel ikkje, dei veksle brev gjennom mange år, og dei meldte bøkene til kvarandre.

I 1951 skreiv Alf Larsen si store og reflekterte melding om Røgnald-folket. Same året kjem Alf Larsen med aforismesamlinga «Nattetanker», og

då skriv Olav Sletto følgjande i eit brev til Larsen: «Hjarteleg takk for Nattetanker. Eg har alt teke eit raskt oversyn, eit lite prøvesjå, og skal no bruke boki for ålvor. Det vil vara lenge, eg nyttar bibelens lesekunst; eg et boki. Men lat meg segja kva lesaren opplever, når han opnar Nattetanker: Rikdom av tankar, syner, poesi er so flødande, ein har fyrst kjensle av at ein blir overmanna. Kjeldespranget er kome i gang.... og no kan det ikkje stanse meir! Kvar einskild aforisme er so våke bygd, og med same formelle meisterskap...

Det er ofte du gjev innsyn so sterke at det er som ein brått ser tvers gjennom problemet.... og høre problem bak det att. Ofte vekker du problem, der ein ikkje før visste det var noko. Du kastar strålar innover so mykje og mangt av dette vårt jordiske, samstundes maktar du openberring av den høgre verdi og dei heilt indre løyndomane. Og det som er og må vere i all aforistisk kunst: aforismene dine er lett å meditere over, som kjem av at du har arbeidet hovedsaki klart og vishøvt inn».

Olav Sletto er ein dyktig lesar, og ein skarp tenkar. Han råkar noko heilt sentralt hos Alf Larsen når han skriv at Larsen «kastar strålar innover so mykje og mangt av dette vårt jordiske, samstundes maktar du openberring av den høgre verdi og dei heilt indre løyndomane». Det er god grunn til å tru at Alf Larsen blei glad då han las dette. Olav Sletto lyftar fram nett det spesielle ved Alf Larsen sitt roposofiske grunnsyn: Bak den ytre sansbare røyndomen finst ein annan meir omfattande åndeleg røyndom, vakrare og sannare. For Alf Larsen var det å bore djupt i den ytre sansbare verda, ein veg til djupare innsikt i verdsaltet. Diktinga skulle vere vegvisar til den åndelege verda. For

Alf Larsen var dikting, anten i form av poesi eller aforismar, ein veg til erkjenning, gjennom å syne fram det vakre i naturen. Innsikt og erkjenning er nøkkelord for å gripe Larsen si dikting, og nett dette er det Sletto elegant tar tak i gjennom si formulering.

Litteraturhistorikarar les Alf Larsen inn i ein romantisk tradisjon som byrja med Welhaven, men som fekk ein knekk gjennom realismen og naturalismen, då diktarane skulle sette problema, samfunnsproblema, under debatt. Knut Hamsun bryt ut av denne tenkinga, vi får nyromantikarane med Obstfelder, men fyrst etter 1905, med den såkalla nye arbeidsdagen, bryt ein ny poesi for alvor gjennom. Vi får Wildenwey, Olaf Bull, og ikkje minst Olav Aukrust. Alf Larsen høyrer heime i denne tradisjonen. Særleg Olav Aukrust og møte med diktinga hans får avgjerande fylgjer for Alf Larsen. Etter at han las dei to fyrste bøkene til Aukrust, endra han si eiga dikting. Diktsamlinga «I vindens sus» frå 1927 vart prega av Aukrust sitt syn på poetikk og hans syn på dei eksistensielle grunnvilkåra i tilværet. Og det er antroposofien og Rudolf Steiner sin teori om den skapande, åndelege utviklinga i tilværet, som ligg under og som inspirerer Alf Larsen til ny poesi. For Alf Larsen fører dette til at han får eit nytt syn på kystlandskapet i Vestfold, på naturen i skjergarden, og linene i bukt og brenning. Det vakre landskapet ber bod om ei verd bak den ytre røyndomen som sansane grip tak i.

Det kjem tre diktsamlingar i rask rekkefylgje frå Alf Larsen si hand. Nokre granskarar har kalla dette ein ny poetisk raptus. Poeten står no fram som ein klår metafysikar med Rudolf Steiner og den antroposofiske teorien som ideologisk bakgrunn.

Trettitalet var samstundes det tidsavsnittet i Norge som på mange vis var minst metafysisk, og Alf Larsen kjem i kraftig opposisjon til dei rådande idéane i samtida. Han stod fjernt frå alle sosialistiske og marxistisk inspirerte teoriar, og var også heilt annleis i tanken enn dei rådande kulturradikale forfattarane som Sigurd Hoel, Arnulf Øverland og Helge Krog som alle hadde, ikkje berre Marx, men særleg Freud i baklomma.

Resultatet vart at Alf Larsen langt på veg vart gløymt som poet, i alle høve av dei mest kjende kritikarane. Etter kvart vart det heilt stille om Alf Larsen som poet. Etter krigen vart poesien hans lese på nytt, og eit nytt publikum fann fram til dikta hans.

I mellomkrigstida var likevel ikkje røysta til Alf Larsen borte frå samfunnsdebatten. Han ville gjere dei antroposofiske idéane gjeldande i heile samfunnslivet, og ville sjå antroposofien som eit alternativ til det etablerte samfunnet. Antroposofien skil ikkje mellom basis og overbyggnad slik sosialistiske tankar gjer. Økonomiske og sosiale tilhøve spelar ei underordna rolle i høve til åndelege røynsler. Antroposofien vart dermed ikkje i stand til å påverke samfunnsdebatten i særleg grad, og Alf Larsen utvikla seg i konservativ retning, der den store europeiske kulturtradisjonen vart viktigare enn nære økonomiske og sosiale realitetar i samtida. Gjennom tidsskriftet «Janus» vart likevel røysta til Alf Larsen tydeleg i mellomkrigstida, og dette er ei interessant røyst, konservativ på mange vis, men med klåre analysar av samtida og politiske straumdrag som han fann uakseptable.

Eit merkeleg paradoks er det at det nett var Nasjonalforlaget som stod bak «Janus». Intellektuelle antroposofar frå heile Norden fekk eit

hardtslåande og oppegåande forum. «Aldri har interessen for åndelige spørsmål vært større enn nu da den materielle verden bryter sammen omkring oss og den materialistiske verdensanskuelse har mistet sin brodd», skriv redaktør Larsen i opningsnummeret, og hamrar laus på samtidskulturen der skjønnlitteraturen meir og meir vert «den reneste underholdningslektyre» og avisene vert prega av «likegyldig nyhetsstoff». Paradokset ligg i at det er nett Nasjonalforlaget som gir ut alle desse populærkulturelle underholdningsromanane som Alf Larsen foraktar, og at det er det same forlaget som held liv i tidsskriftet «Janus» heilt til 1942.

«Janus» med Alf Larsen som redaktør vert eit viktig tidsskrift i trettiåra, og syner kor vanskeleg det var å sjå kva som gjekk føre seg i samtida. Kretsen til Alf Larsen, deira konservative utgangspunkt, gjorde at dei i fyrstninga stilte seg temmeleg opne for Vidkun Quisling og visjonen hans, og kampen hans mot bolsjevisme og revolusjon. I artikkelen «Ropet på mannen» ser Larsen at eit ønske om ein førar er eit uttrykk for «menneskenes avmakt overfor virkeligheten som her synger sin store forvirring ut, deres tvil på alle gamle begreper som de ikke kan mestre tingene med mere, deres tvil på ånden kort sagt», og lengre ut kjem det: «Dypest sett kan vi si det slik at verden aldri har vært ledet av menn, den har vært ledet av idéer som denne eller hin mann har vært et mere eller mindre fullkomment uttrykk for. Ingen mann, han være sig aldri så stor, har nogensinne – sett under den synsvinkel – vært noget i sig selv. Kun i kraft av den idé som har besjelet ham, den ånd som har fylt ham, har han vært noget».

Ut frå dette perspektivet vurderer

så Alf Larsen om Vidkun Quisling er den rette mann, om han har en idé som duger, og om han held mål. Domen er knallhard og nådelaus. I artikkelen «Vidkun Quisling og hans misjon» skriv han: «Når en skikkelse som Vidkun Quisling vokser op igjenem et folks bevissthet inntil han blir synlig for alle som et motsigelsens tegn, for nogen til fortapelse og andre til frelse, da betyr det noget i dette folks historie, for dette folks liv. Da dreier det sig ikke lenger om en politiker som er statsråd i dag og forhøv. statsråd imorgen eller stortingsmann i denne perioden og glemt i næste, da dreier det sig om en fører – på godt og ondt. Og da er det gått skjebne i et folks forhold til denne mann. Dette er Quislings situasjon i det norske folk nu, og under den synsvinkel må han sees og se sig selv».

Quisling held ikkje mål, han er ikkje klår nok i argumentasjonen, han er ikkje ein fridomstenkjar, og Alf Larsen har ikkje tillit til han. Han skriv: Men vi er efterkommere av en oprørsflokk som samlet sig omkring Luther, vi hører til under Grundtvigs og Wergelands merke, vi har vår egen linje å følge, vi har ikke noget å gjøre med alt dette masseskrik og all denne massebegeistring". I "Janus" stig Alf Larsen fram som ein ihuga antinazist og skarp kritiker av antisemittismen. "Jødeforfølgelsen er en skamfleck på det tyske folks historie, en uavtvettelig skamfleck. Og den autodafé som i disse dager er foranstaltet på frihets-elskende og frittenkende menneskers skrifter, den vil bli en vardeild som kommer til å samle alt det som heter frihetsånd i Europa til et oppgjør med den bøddelånd som nu triumferer i øst og vest, syd og nord".

Alf Larsen sitt ettermæle fekk ei alvorleg skrape i 2009 då professor i idéhistorie, Jan Ebbestad Hansen, fann eit gløymt og uprenta manus av

Alf Larsen som inneheld sær s grove antisemittiske utsegner. Dette førte til ein skarp debatt i fleire avis om Alf Larsen sin forfattarskap, om antroposofien, og om Alf Larsen som samfunnsdebattant. Debatten kasta lange skuggar bakover i forfattarskapen, og mange av Larsen sine haldningar frå trettitalet vart trekte i tvil. Dette ordsiftet og konsekvensane av det høyrer ikkje med i denne samanhengen, men måtte likevel nemnast. Tore Rem kallar også Alf Larsen for ein antisemitt i biografien sin om Jens Bjørneboe.

Granskinga av Alf Larsen på bakgrunn av skriftet "Jødeproblemet" er ikkje ferdig enno. Heilt klårt er det at Olav Sletto ikkje kjende til dette skriftet, sjølv om det vart skrive etter krigen. Relasjonen mellom Alf Larsen og Olav Sletto handla om andre saker. Det som bind dei saman er ikkje politiske haldningar, ikkje heller sams antroposofisk grunnsyn, trur eg, men eit sams syn på litterær estetikk, på litteraturen si oppgåve og evne til å lyfte menneskelivet. Olav H. Hauge held Alf Larsen som ein av de verkeleg stor poetane, og rosa mellom anna «Nattetankar» opp i skyane.

Kvifor ikkje Olav Sletto fekk hovudstadskritikarane med seg, og måtte tåle negativ kritikk mange gonger, er ikkje alltid lett å greie ut, men situasjonen vart knapt betre av å ha Alf Larsen på laget i 1950-åra. Alf Larsen og dei kulturradikale kritikarane i hovudstaden stod milevis frå kvarandre. I Alf Larsen hadde likevel Olav Sletto trass i alt ein av sine klokaste og beste lesarar.

I si lange bokmelding av "Soga um Røgnaldfolket" er eit av hovudpoenga til Larsen at Olav Sletto sitt romanverk oppnår "virkning av gådefullhet og uutgrundelighet (-) ved å skildre

livet under evighetens synsvinkel". Larsen skriv vidare at: "det er det som gjør denne bok så bemerkelsesverdig og betydningsfull: tingene er gjennomskuet, man ser likesom tværs igjennem naturen og menneskene, og noe annet åpenbarer sig bakved alt eller ligger over det som en halvt usynlig hildring, enslags aura. Det evige er himlen over det timelige her, det glemmes ikke et øyeblikk, og Gud lever så påtagelig som i noen bok jeg har lest fra senere tid, skjønt der ganske visst ikke snakkes om ham anderledes enn i de almindelige vendinger forfatteren legger sine høist tidsbestemte personer i munden". Larsen kallar dette "forglemte virkeligheters gjenoppstandelse".

Her legg kanskje Alf Larsen sitt antroposofiske "skjema" eller mønster oppå Olav Sletto sitt verk, men han råkar samstundes den tanken Sletto sjølv fann i "Nattetanker"; det å kaste strålar innover det jordiske, og samstundes openberre dei heilt indre løyndomane.

I ei lesverdig bok frå 2011 om norsk vitalisme skriv Eirik Vassenden følgjande om Olav Aukrust, ein av lære-meistrane meistrane til Alf Larsen: "Det er like fullt klart at det nasjonale, slik det finnes hos Aukrust, er et ladd punkt. Kombinasjonen av det ekstatiske og det massivt nasjonalforherligende – en kombinasjon av norsk odelsfetisjisme og tysk romantikk som kopler språk, jord og nasjonalitet til hverandre på herdersk manér, finnes hos Aukrust, blandet med en sterk religiøs drift mot overskridelse". Eirik Vassenden hevdar likevel at det er fåfengt å lese Aukrust inn i nasjonalsosialismens versjon av det nasjonale, det let seg ganske enkelt ikkje gjere, Aukrust er "uhåndterbar" for slike forsøk. Ein skulle kan hende vente at Alf Larsen skulle lese

Olav Slettos romanverk inn i en slik nasjonalforherligande samanheng, særleg med bakgrunn i beundringa for Aukrust, men det gjer faktisk ikkje Larsen i særleg grad. Han finn at "Olav Slettos fortellekunst har røtter i norsk bondestil. Det er den rolige, litt underfundige, jevnt flytende talestrøm som gir sig god tid og tilsynelatende tar alt med" og han koplar dette saman med omgrepet "folkeånd", men dette er et omgrep henta frå Grundtvig, og peiker mot det folkelege i anna tyding enn det nasjonalistiske eller det nasjonal-sosialistiske. Han samanliknar Sletto med Olav Duun og Inge Krokann som båe to har skildra det store hamskiftet i norsk historie, men finn at Olav Sletto gjer dette på ein betre måte. Han skriv: "Derved kommer romanen tillike til å gi et billede av folket på et visst stadium av dets historiske utvikling, og dette billede blir samtidig symbolsk for hele tidsalderen med dens overgang fra rotfast til rotløst, fra instinktiv fellesbevissthet til erkjennelsesmessig jegbevissthet". Dette er temmeleg presise formuleringar, og skarpt tenkt av Larsen, og det fangar opp grunntonen i Olav Sletto sitt romanverk på ein framifrå måte.

I Olav Sletto-selskapets Årshefte 2008 har Arne Skogheim gravd fram brevvekslinga mellom Alf Larsen og Olav Sletto. Dei hadde brevveksla heilt sidan 1929, og Alf Larsen er ein av dei som skreiv positivt om Loke-verket til Sletto. I same årshefte har også Ragnar Ytrehus ei innleiing om Alf Larsen. Når Sletto-selskapet nå gir ut heile Alf Larsen si bokmelding på nytt, er det fordi meldinga kastar eit lys over Sletto sitt verk som står seg jamvel i dag, trass i den seinaste debatten om Larsen, og trass i den konservatisme i antroposofisk utgåve som Larsen forskansa seg i.

Heilt til slutt tykkjer eg det er på sin plass å peike på Alf Larsen si eiga diktning. For å gripe Alf Larsen på rett måte må ein lese dikta hans. I eit essay om Alf Larsen frå 1963 skriv professor Asbjørn Aarnes, ein av dei beste vegvisarar i poesi og filosofi, dette om Alf Larsen: "Mens moderne poeter gjerne dyrker detaljen, subtile assosiasjoner og sjeldne bilder, har Alf Larsen bevart noe av salmedikternes tydelighet. Dette er ingen kleinkunst. Det er de store temaer i menneskenes liv; døden, fortapelsen, gjenfødelsen, saligheten synger han om". Eg rundar av med eit Larsendikt av det meir enkle slaget, men som likevel syner Aarnes sitt poeng.

Kveldsbønn

*O Gud, hav takk for lys og luft
for søndenvind og blomsterduft
Vær priset for de skjønne skjær
og for det gode solgangsvær,
for måkeskrik og måkeegg,
for solgul lønn og snehvit hegg
for jordens nye drakt hver vår,
for alle livets år!*

*Du lot hver morgen sol gå opp
og legge gull i furutopp
og farve havet himmelblått,
så vi stod opp med øiet vått.
Du satte brødet på vårt bord
og rakte sjelen livets ord,
gav ånden høie tankers flukt
og lengslen denne stille bukt,
hvor drømmen kunde gå til ro
på månelysets strålebro.*

*O underfulle menneskefærd,
den var vel all vår møie værd!
Hav takk for smerte og for lyst,
i hjemmet her på denne kyst,
hvorfra vi ser den fjerne strand
vi vet er livets land.*

OLAV SLETTTO

SOGA UM

RØGNALDFOLKET

En anmeldelse av ALF LARSEN

Dreyer 1951

OLAV SLETTOS
SOGA UM RØGNALDFOLKET
består av følgende deler:
UNDER SOLHOV, ÆTTBUNDEN,
JORDFAST, FYRSTE GLIMT, DAG

Olaf Norlis Forlag
Oslo 1943-1950

Grafia Boktrykkeri, Oslo
1951

Å lese romaner er trelles arbeid i våre dager. Man synes man kjenner det alt sammen fra før, man har lest så mange at denne genre snart ikke er mere nytt for en; det er som om formen selv hadde uttømt sine muligheter. Særlig skal der noe til før man gir sig i kast med en fembinds norsk roman, ovenikjøpet på landsmål, man frykter for alt det hjemmegjorte både i stil og stoff.

Desto større er overraskelsen når man kommer over noe man uvilkårlig stusser ved og fengsles av. Mig hendte det at jeg, tilfeldigvis som vi sier, kom til å lese fjerde del av Olav Slettos nye romanverk, og jeg var straks klar over at jeg måtte lese det hele.

Det er en lang historie og med enkelte for en moderne romanleser litt forvirrende innslag – skulde jeg anta – men jeg tror ikke noen vil angre på å ha lest den til ende. Man sitter tilbake med inntrykket av å ha fulgt en rise gjennom dalen, en som så det så høit overfra at han kunde fortelle litt også om det som var bakenfor tretoppene og bortenom fjellbrynene.

Av slutningslinjene i siste del fremgår det at serien i forfatterens tanker har båret navnet «Soga um Røgnald-folket». Det vilde leseren ikke uten videre ha gjettest. Slekten heter på folkemunde «Nordåkerfolket», det skulde da synes mere naturlig å bruke denne betegnelse. Men snarest har vel leseren trodd den kom til å hete «Romanen om Silju». Hovedpersonen, eller rettere sagt centralfiguren, heter nemlig Lars Silju, og hovedhandlingen, eller kanskje bedre sagt romanens røde tråd, er hans kamp for å bryte sig ut av slektssammenhengen og finne frem til sig selv; men det er slekten i dens forskjellige individuelle utforminger som danner bakgrunnen for denne kamp, og istedenfor efter

gården har den da fått navn efter sin mest typiske representant, det vil vi bedre forstå siden.

Handlingen utspiller sig i en dal oppunder fjellet i tidsrommet omkring den første verdenskrig. Disse årtier faller for denne avsidesliggende fjellbygds vedkommende sammen med nutidens overgang fra gammelt til nytt, fra traditionen og den nedarvede bondekultur til moden og det traditionsløse byliv. Derved kommer romanen til like til å gi et bilde av folket på et visst stadium av dets historiske utvikling, og dette bilde blir samtidig symbolsk for hele tidsalderen med dens overgang fra rotfast til rotløs, fra instinktiv fellesbevissthet til erkjennelsesmessig jegbevissthet.

For å få alt dette til innenfor rammen av et menneskeliv har forfatteren tilladt sig en ganske sterk sammen trekning av det historiske hendelsesforløp, lidt for sterk vil kanskje enkelte mene; men det var nødvendig av hensyn til romanens budskap, og det skjer uten å gjøre vold på virkeligheten som sådan. Snarere føles det som et mestertrekk, det er noe tilsvarende til det gamle klassiske kunstgrep å koncentrere et dramatisk hendelsesforløp innenfor tidsrummet av et døgn eller noen timer. Sletto har ladet et i virkeligheten århundrelangt tidsskifte foregå i løpet av et historisk døgn.

Jernbanen kommer, det er den store altomveltende begivenhet her oppe i dalen, og det var det jo også for hele vår vestlige verden. Det nittende århundredes europeer kunde hatt et lokomotiv i sitt skjold – i stedet valgte han som bekjendt en ape. Med jernbanen og dens «anleggsarbeidere» oppstår det sociale problem, det vil si *socialismen* stikker hodet opp. Men allerede innen den tid har «venstre»

erobret flertallet i bygden, med andre ord *politikken* har holdt sitt inntog. Samtidig får *legmannsbevegelsen* her sitt endelige gjennombrudd og bringer forvirring i det religiøse (Haugianismen har vært her før, men den har ikke röknet ved kirkens autoritet og prestens dominerende stilling). Det sier sig selv at *videnskapen* nu også begynner å spre sine modeforestillinger; det skjer i farvandet etter Gamledoktoren og bygdens myndige jordmor, for her som overalt er det naturligvis legekunsten som er videnskapens viktigste stafett. Olav Sletto kan ikke la være å trekke på smilebåndet – Flaubert og Dostojevski skar ansikter, Balzac og Tolstoi raste.

Denne historien har vi jo hørt før, som man ser er det ganske enkelt «vår tids historie», og det skulde synes vanskelig å få noe nytt ut av den. Men Olav Sletto har gjort det kunststykke å fornye motivet, han har belyst hele processen ut fra en ny forestillingsverden og har derved formådd å stille den inn i et større perspektiv; vi får se tingene fra nye sider og får et annet begrep om sammenhengene – vel å merke hvis vi forstår å lese.

Herunder har han ikke skydd å anvende gamle kunstmidler, det var nødvendig hvis han ikke skulde gjøre vold på emnets natur, som er utpreget tradisjonelt; men han er stor nok artist til å kunne det, han behersker til fullkommenhet sitt *métier* og behøver ikke ty til falske perspektiver eller fortegnede figurer for å gjøre sig merkelig og «ny». Med den samme selvfølgelighet som et tre får sin form under veksten, og dog men en *kunst* som hele tiden føles, bygger sig et stort *plastisk* bilde opp, i klare farver, med rene konturer og med et perspektiv som fortaper sig i den fjerne himmel – et prektig stykke håndværk

og igjen et klassisk kunstværk i vår litteratur.

Siden det dreier seg om en serieroman på nynorsk faller det naturlig å sammenligne den med Olav Duuns roman om Juvikingerne og Inge Krokanns om Loætten, dens nærmeste sidestykker både i tid og av betydning. Den utfordrer også til det, mere enn én ting sladrer om det. Jeg vil da si at Olav Slettos roman ikke bare står sig men i visse henseender endog overgår sine forgjengere. Der er ikke den samme trolldomsaktige måte å få *sagt* det på som hos Olav Duun, og som gjør at Duun på det punkt kun kan sammenlignes med Hamsun, men til gjengjeld er der et lengere åndedrag over fremstillingen, og større ro over billedet, idetheletatt en ganske annen *storlinjethet*. Der er heller ikke den stemning av noe der likesom foregår i en annen sfære som den Inge Krokann formådde å fremtrylle i enkelte scener, især i den første del av sitt verk.

Alt er så dagklart og hverdagsnært hos Olav Sletto, likesom så «virkelig», og *dog* med en himmel over sig og et rum omkring sig som avgjort betegner en ny dimension i norsk romankunst, en dimension som gir dypere trakter og større vidder, i detheletatt et mektigere *sjelelandskap* enn hos noen av de to andre, ja kanskje hos noen annen norsk romanforfatter idetheletatt, det skulde da være Jonas Lie når han er på høiderne. Olav Sletto er med to syn hvor de andre bare ser med et. Det er nok til dels også tilfelle med Inge Krokann, men hans blikk trenger likesom ikke igjennem til de andre virkeligheter, og for Olav Duun er der som bekjent bare «livet» og «makterne». Det som bevirker den større klarhet og det sterkere virkelighetspreg hos Sletto i motsetning til hos de to andre er at

for ham er alt det realia som for de andre i grunnen bare er kunstneriske virkemidler. Ja, rett besett er der ikke noe som heter kunst for Olav Sletto, det dreier sig om en *forklaring* av virkeligheten. Det er den sanne kunst, og en god gammel oppskrift på den lyder: En tredjedel virkelighet, en tredjedel fantasi og en tredjedel kosmisk viden. Jeg vet ikke om Olav Sletto kjenner denne oppskrift, men det ser ut som om han hadde brukt den.

Arbeid på Bergensbanen.
Biletet er utlånt frå Hol bygdearkiv. Fotograf ukjent.

Om Olav Duun kan det sies at han likesom Hamsun har formådd å heve det nationalt-lokale opp i tidsatmosfæren. Hans Namdalen er blitt *verden* på samme måte som Hamsuns Nordland er blitt det (eller som Bergslagen i Hjalmar Bergmans enestående kunst, som her uvilkårlig melder sig til sammenligning). Men det samme kan nu også sies om Olav Sletto. På denne Haugsmoen foregår alt det som foregår i vår tid, det vil si kvintessensen av det. Men det foregår med en helt annen note, i en helt annen grundtone enn hoss noen annen norsk

forfatter som har villet noe lignende – med unntagelse av Ingeborg Møller, hun arbeider med det samme dobbelt-perspektiv.

Mest fruktbar er imidlertid sammenligningen med Olav Duun, som efter fremskomsten av dette Olav Slettos værk fremtreder som hans store motpol. Man kan si det slik at hoss Olav Duun er det mennesker som kjemper med sitt jeg uten egentlig å vite at de har et jeg og derfor også uten å vite hvad de kjemper for eller imot. Hoss

Sletto er det et bevisst jeg som kjemper seg frem til tyngdepunktet i sig selv og meningen med sin jordoppgave. Hermed henger det sammen at naturskildringerne hoss Olav Duun er et accompaniment til menneskenes tanker, hos Olav Sletto er

de mere et accompaniment til livet selv, til menneskenes færd på jorden. Like mesterlige er de hoss begge, men mere sparsomt anvendt hoss den siste; han behøver ikke dette innslag i samme grad som den åndelig sett fattigere Olav Duun, som har måttet veve natur og mennesker sammen til et uløselig hele for derigjennom å oppnå den virkning av gådefullhet og uutgrundelighet som den annen oppnår bare ved å skildre livet under evighetens synsvinkel.

Dertil kommer nu at rent sproglig sett fremhever Sletto sig på mange av sine samtidiges bekostning, er også her en

av landsmålets fineste frembringelser. Han er en av de få som nu *kan* dette sprog, det vil si har det i sin hånd også som høimål, som kultursprog, og ikke bare som et dialektidiom til å få utsagt snurrige ting på eller få skildret atavistiske skikkelser fra avkrokene. Betegnende i så måte er det at dialekt-en hoss ham fletter sig inn i høimålet slik at man nesten ikke merker det, replikk og beretning går hånd i hånd som et vesensforskjellig men harmonisk søskenpar. Slik skal det være.

Jeg sa at hos Olav Duun er alt vesentlig subjektivt, hoss Sletto vesentlig objektivt. Det kan også sies således at hoss Duun er alle personene jeg'er (skjønt de altså ikke i dypere forstand er sig bevisst at de har et dypere jeg), hoss Sletto er de alle typer undtagen den ene. Lars Silju. Sett mot hans absolutt enestående og ensomme skikkelse virker alle de andre, så individuellt utformede de enn er, som en *flokk*, og et *fremmed folkefærd*, der oppleves av ham som hans motsetning, og som leseren opplever på samme vis ved å følge hans færd iblandt dem. Det er derfor ganske uriktig, som det er blitt sagt, at denne hovedperson står utydelig for en, han skal ikke stå anderledes. Silju er liksom skyttelen i veverens hånd, det er hans livstråd som binner det hele sammen. Ja, Silju er nettopp en "binnefigur", det er et gammelt kunstgrep forfatteren har betjent sig av også her, og er man ikke klar over det kan skikkelsen nok missforståes. Silju har det "glar" hvorigjennem vi ser landskapet og menneskene, og dette glar må nødvendigvis være gjennemsiktig, halvt ulegemlig med andre ord. Man skal leve sig sammen med Silju, identificere sig med ham og føle sig et med ham som man føler sig et med sig selv; og sig selv ser man som bekjent heller ikke klart. Ikke alt i denne bok vil med andre ord sees

utefra, som et frittstående billede, ikke alt er i den forstand objektivt. Forfatteren stiller et krav til leseren, som denne kanskje ikke fra først av er oppmerksom på, men han burde blir det etterhånden som han trekkes med av romanens handling. Og blir han det ikke da er det fordi denne måte å ta det på har vanlige moderne lesere (og vanlige kritikere også, ser det ut til) vanskelig for å forstå. De er ikke vant til at man forlanger større åndelig medvirkning av dem, de er vant til at kunst er noe til underholdning eller til sjelelig incitation, men ikke til at den også skal være et åndelig meditationsstoff. Er man helt hildet i disse forestillinger kan det nok være at Silju vil virke som en "blek" figur. Man bedes da sammenligne jegfigurene (som Siljuskikkelsen nærmest kan sammenlignes med) hoss andre romanforfattere, de er ikke noensteds av en vesentlig annen karakter, det ligger i sakens natur.

Innledningen til dette rikt utspundne drama i romanform om et moderne menneskes vandring gjennom "dalen" opp till "utsikten" er praktfull. Den unge lovende billedhugger Lars Silju, som stod like foran sitt gjennombrudd, har plutselig vendt ryggen til sin kunstnerbane nede i byen og har søkt sig prestekall oppe i en avsidesliggende fjellbygd, dertil drevet av en bydende røst i sitt indre som han identifiserer med sin avdøde stedmor, hun som med ubøielig vilje holdt ham til "boken", og nu ser vi ham kjøre oppover dalen til den gamle prestegård han skal ta i besiddelse en tidlig vinterkvell med barfrost og måneskinn.

Det er som om vi momentant *løftedes* inn i landskapet av en veldig hånd. Mesterskapet i naturskildringerne og i den måte hvorpå landskapet stiger ut av skyggerne er så påtagelig at det formelig kipper i en (og man gjør vel i

å merke sig dette mesterskap, for der kommer snart partier hvor forfatteren likesom legger det tilside for bare å fortelle hvad der skal fortelles, han har vist hvad han *kan*).

I dette trolske halvllys, hvor verden står omkring en som en materialisert drøm, like klar og like uvirkelig som drømmen, er noe anticipert som skal komme igjen mot slutten, efterat vi har gjennomvandret landskapet ved fullt dagslys; stemningen av andre verdner bak denne skal atter slå oss maktfullt i møte, men da i en annen belysning. Man føler sig efter denne innledning som fange hoss en stor forteller, man føler at her skal liv og skjebner rulle sig opp som svarer til denne fascinerende intonation, og man lar sitt eget sige av sig for helt å hengi sig til dette fremmede og nye. Og på samme måte som man har følelsen av at man plutselig befinner sig midt i det liv som leves der. Allerede første døgn Silju tilbringer i prestegården møter vi en rekke skikkelser som vi forstår hver har sin særskilte mission i fremstillingen. Det er typer der likesom samler både fortid nutid og fremtid i sig; urgammel visdomsånd slår oss i møte fra den ene, klar og nær hverdag fra den annen, fremkrittldrøm og fremskrittstro fra den tredje. Det er forbausende sikkert og myndig gjort, man aner en klart gjennomtenkt plan.

Titelen bruker uttrykket *saga*, av og til kan der også komme noe av *saga*-stemning, delvis også av tilsiktet *sagatone* over boken, men det er en *eventyrstemning* som bærer den. Alt er i grunden et eneste stort eventyr. Forfatteren har kanskje ikke selv været sig dette helt bevisst, har kanskje ikke direkte villet det, men det ligger i tingenes natur, det henger sammen med hele hans åndelige legning. Eventyret kommer inn med det

kristne, og denne forfatter er kristen, om enn ikke i ortodoks forstand, det må tilføies. *Sagaen* stikker som fjelltopper opp av landskapet, og landskapet skyter sig som isbræer ned i dalens menneskeliv – det ligger i emnets natur – men over dalen og det nyskapte samfunn har eventyret lagt sin glans, følelsen av *tilværelsens* store eventyr. Vi befinner oss her ved det *annet* store tidsskille siden oldtiden. Den tredje og siste både *saga*- og eventyrløse tid, som ellers har bemektiget sig verden, er ennå ikke alle steder trengt helt opp under fjellet i Norge: her i dette bortgjemte dalføre kjemper den ennå med middelalder i full flor og med rester av oldtid. Jeg vet ingen norsk roman hvor dette ofte behandlede motiv er sikrere grepet og bedre utført. I så henseende er *Soga um Røgnald* folket et standardværk ved siden av hvilket alle tidligere forsøk kommer til kort; for de har alle manglet den viden om sammenhengene som Olav Sletto åpenbart er i besiddelse av. Det fortjener forresten å overtenkes at dette emne er så spesielt *norsk*, det forekommer mig bekjendt ikke i noe annet lands "folkeliivsskildring", undtagen delvis i den finske (i Juhani Aho's "Panu" for eksempel). Det forteller at Norge er et av de mest "tilbakeliggende" land i Europa, fullt av atavismer; men på den annen side er det jo også et av de mest "fremskredne" – det rene nybygger-samfunn! Altså, her blandet sig gammelt og nytt på en særskilt karakteristisk måte, og betydningen av dette har stått Olav Sletto helt klart.

Til disse "atavismer" hører da også at menneskene her oppe i Olav Slettos dal er sterkt "synske". De ser både naturvetterne og de døde, spøkelser er for dem en selvfølgelig ting, og et gammelt tuntre kan ennå være et "hellig" tre. Olav Sletto har ikke

tatt dette med for å late som han var "mystiker" eller skap en "romantisk" uhyggestemning, det hører med til hele hans utførelse av emnet, og han lever med i det likeså selvfølgelig som de personer han forteller om, han er selv i sin art en synsk.

Det er det som gjør denne bok så bemerkelsesverdig og betydningsfull: tingene er *gjennemskuet*, man ser like- som tværs igjennom naturen og menneskene, og *noe annet* åpenbarer sig bakved alt eller ligger over det som en halvt usynlig hildring, enslags aura.

Det evige er himlen over det timelige her, det glemmes ikke et øieblikk, og Gud lever så påtagelig som i noen bok jeg har lest fra senere tid, skjønt der ganske visst ikke snakkes om ham anderledes enn i de almindelige vendinger forfatteren legger sine høist tidsbestemte personer i munden; hvad *han selv* mener om disse ting må man lese sig til mellom linjerne og ut av hans billedsprog. Det er noe med *forglemte virkeligheters gjenoppstandelse*. Det er hvad vi kunde kalle denne boks «budskap»; av viljen til å formidle dette budskap til moderne nutidslesere av hele værket gjennemtrenget. Det er da for en gangs skyld en bok gjennemtrenget av ånd, og ikke av den ånd som gir sig utslag i blind tro eller vage spekulationer, men densom stadig svever over vandene og skaper mere lys.

Ja, der står virkelig et lysskjær ut fra enkelte scener i denne bok, og det samler sig likesom til en sterkere glans utigjennom romanen. Det hviler som en avglans fra dengang vi så over Turi Dyreskard i første del, og det faller (omenn blannet med avgrundsglimt) som en anelse om den tid da vi atter skal se over legpredikant Sandstad i tredje del, men det slår ut som en klar vision omkring den merkelige

skikkelse småguttene Reginald i fjerde del, han der likesom ikke kan rive sig løs fra de åndelige verdner hvorfra han kom og derfor må så tidlig tilbake til dem igjen. Denne barneskildring er en av de dypeste ikke bare i norsk litteratur men ganske visst i all europeisk litteratur. Det er noe annet enn *barnefantomet* Nepomuk hos Thomas Mann i hans «Doctor Faustus»! Her er utsagt noe som vel ikke alle kan gripe nu, men den klart overjordiske glans som ligger over denne forunderlige lille skikkelse med hans «vatsorgel» og den usynlige «mannen» han taler med (så naturlig fremtryllet i få ord) må allikevel kunne tale til ethvert åpent sinn.

I denne verden, hvor et lys fra oven skinner ned gjennom den jordiske atmosfære og likesom konturerer hver eneste skikkelse, der er *skjebnen* en reel makt, som man følger med vaksomme øine på egne og andres vegne. Man kan f.eks. se hvordan alle kvindene av Nordåkerslekten har det samme «drag» i sig. Der er noe utrolig og usikkert over dem under den av sed og skikk glattslipte overflate, de gjør nesten allesammen på et visst tidspunkt av deres liv et bråkast hvorved de slynges ut av deres gamle verden og inn i en ny, for likeså regelmessig før eller senere å bli slynget tilbake igjen. Mennene er mere mangslungne, og deres skjebner blir derfor også mere varierte, men der er noe av det samme hos dem; det er noe de må, og de gjør det, ofte med full bevissthet om de katastrofale følger både for dem selv og andre, således f.eks. Helleik, Røgnalds bror, som må drepe en mann for å fullføre *sin* skjebne. Der er heri meget av sagaen, av dette at «ingen kan fra sin førloga fly», men der er mere av bibelens: «Herre, la mig kjenne dine veier!»

Med fin kunst har Olav Sletto knyttet de to livsstemninger sammen i enkelte av sine skikkelser. Dog kan man *krysse* sin skjebne, man kan ta kampen opp med den og til en viss grad vende den efter sin vilje, omtrent som man viker en sta hest. Det kan skje ved en impuls innefra en selv, eller det kan komme som et ord fra en annen som leder på en vei. Men alltid er det så at der er både en indre og en ytre makt, både et jeg og en engel, for å si det på den måte; menneskene er her ennå ikke revet helt ut av den kosmiske sammenheng, de har ennå følelsen av sin karma. Også dette er et trekk ved Olav Slettos forfatterskap som ikke forekommer undtagen hos Ingeborg Møller; eller *hvis* det forekommer så er det bare et konventionellt romanttrekk uten dypere mening og derfor også uten varig virkning på leseren. Her oppleves det som ledemotiv i kompositionen.

Olav Slettos fortellekunst har røtter i norsk bondestil. Det er den rolige, litt underfundige, jevnt flytende talestrøm som gir sig god tid og tilsynelatende tar alt med, alt som allikevel forstår å fremheve de springende punkter og især å undertreke det rette ord. Det er nesten umulig ikke å følge med, der er noe både i ordsammenføyningerne og i tonen som tryllebindende. Det er det evig uforklarlige vi kaller kunst, men med en særskilt note som vi må kalle den norske. Det kan ikke nytte, folkeånden er allikevel en realitet, og det må innrømmes at denne manér kommer best til sin rett i nynorsken. Dog må vi ikke glemme Asbjørnsen, Aanrud og Hamsun! Jeg gad imidlertid vite om vi siden Jens Tvedt har sett et mere *klassisk* eksempel på denne fortellemåte (så forskjellig fra den svenske og den danske, fra en Hjalmar Bergmans eller en Johannes V. Jensens f.eks.)

Man må tenke på Duun, og man må tenke på Hamsun (den samme på en gang dulgte humor er felles for dem alle tre). I skildringen av livet på Haugsmoen f. eks. er der meget som kan minne om Hamsun, der er blandt annet det ubetalelige lille stykke om de knebuksende og stavutstyrte hotellgjesters daglige «fjellvandring». Og dog er det i den grad Slettos eget at det faller en ikke inn å tale om påvirkning. Likheten med Duun springer mere frem i menneskekaraktistikken gjennom replikker, men heller ikke her er der tale om efterligning. Det er simpelthen noe urnorsk som igjen har fått et lykkelig uttrykk. Man kan da også tydelig merke hvordan forfatteren i alle tre tilfelle selv morer sig og gledes ved sin kunnen, og Sletto ikke minst!

Men av alle disse tre storfortellere tror jeg Olav Sletto har de beste øine! Mens det ellers pleier å være tilfelle at beskrivelsen av et ansikt ikke sier leseren noe sier den hos Olav Sletto nesten like meget som den karakteristikk der fremgår av handlingen. Det er meget sjelden at dette er tilfelle. Men noe lignende må sies om beskrivelsen av et interiør, hvor det forekommer, det er usedvanlig pregnant. Jeg vet ikke å ha lest noe bedre i den retning enn Olav Slettos beskrivelse av bygdens tingstue, ellers herredstyresal: dette øde rum med sin skidne farve på veggene, det kolossale svartmalte bord midt på gulvet og de spinkle brunbeisete pinnestoler som det rene ingenting omkring det! Det er den nye tid, slik ser den ut i forhold til den gamle med dens farveglede og den medfødte sans for former og proportioner. Med lamende virkning står et slikt billede for en, hvis man virkelig tenker over hvad det betyr og hvad kunstneren har villet med det. Ikke mindre fremragende er beskrivelsen av forsam-

linger og gjestebud. Jeg nevner bare skildringen av fødseldagsgildet hos prost Christaller, hvor alle bygdens prester er forsamlet og hvor vi blir presentert for de forskjellige typer av teologer, det kunde ikke en Jonas Lie ha gjort bedre. Det er altså det rene tøv at Olav Sletto ikke også kan skildre «konditionerte», han skildrer alle like godt - som alle store romanforfattere.

Men alt dette gjelder nu Olav Slettos almindelige fortellekunst. Når man kommer til de partier hvor han har sin spesielle viden og sitt spesielle observationsfelt da har han scener som man sjelden synes man har lest make til. Der er f. eks, skildringen av den sengeliggende Turi Dyreskard med hendes forklarede åsyn, eller den omstendelige og morsomme, men dypt alvorlige beskrivelse av alt det som foregår omkring vismannen Gamle Tors bortgang: han inkarnerer slektens historiske bevisshet og vet naturligvis hvad tid han skal fare, og de foranstaltninger han i den anledning treffer eller blir årsak til er beskrevet med uforlignelig humor og dyp innsikt i en mennesketype som ikke lengere finnes. Når jeg sier at man sjelden synes man har lest make til det tenker jeg dog ikke så meget på den fremragende skildringskunst som på de perspektiver disse og flere andre lignende scener åpner, det er i dem at Olav Slettos «synskhet» åpenbarer sig.

Man spør sig selv hvad det er som gjør at personerne hos Olav Sletto står for en med en så usedvanlig tydelighet, man har følelsen av at man vil huske dem bedre enn personerne hos Duun og Krokann, for nu å bli i sammenligningen med disse to. Det er natutligvis dette med kunsten, men jeg tror også det kommer av at de er rykket ut av den subjektivt-

psykologiske sfære, de er sett med den avklarede distance som allene en objektiv verdensanskuelse gir. Det er noe lignende som forskjellen mellom liberal og ortodoks teologi: det ene sted uklarhet og mangetydighet, det annet sted klarhet og entydighet. Og nu er det nu engang så at all stor kunst er ortodoks, enten det behager eller ei. Den som har skapt legpredikanten Sandstad f. eks. har ganske nøiaktig visst hvad han gjorde og hvor han vilde hen.

Denne halvt overmenneskelige skikkelse inntar en så stor plass i fremstillingen at den fortjener noen ord for sig, også fordi den er så ny. Sandstad er et bilde på tidens religiøse leie; for skjønt hovedpersonen hos Sletto er en prest så er det tydelig at heller ikke han regner kirken for noen levende realitet mere, hvad der er tilbake av liv i kirken stammer nu fra legpredikantbevegelsen. Sandstad er også et skudd av Nordåkerstammen, en sønn av den «Hermundguten» som på grund av sine illgjerninger måtte ta veien over havet. I Amerika har Sandstad været storforbryter og anfører for en gangstergjeng, men han er blitt slått på sitt ansikt likesom faren blev det og er som denne gått ut for å forkynne evangeliet.

Nu er han kommet tilbake til gamlelandet for å vidne om Herrens makt til å oppreise syndere og også for å oppreise farens minde. Der er veldige krefter i denne menneske, volds mannen i ham har forvandlet sig til profet. Han kaller sig selv så, og ikke bare den store menighet han med amerikansk fart og amerikanske metoder samler omkring sig, men også forfatteren synes å ville tilkjenne ham epitetet. Der er noe uimotståelig over hans forkynnelse, og han har også synske evner, han forutser verdenskrigen. Men forfatteren har ladet ham være epileptiker, og efter

en av de svære depressionskriser han gjennomgår hver gang han har hatt et anfall lar han ham forsvinne igjen over havet til gangsterveldets forjettede land - hvad han nu kan ha ment med *det*. Sandstads psykologi er glimrende utredet, hans omvendelse f. eks. er skildret med en nøiaktighet som forutsetter et dypt kjennskap til denne process i moderne menneskesinn.

Jeg kan tale litt med om det, for jeg har selv fått mig den skildret av en gammel skipper i vendinger som så å si ord til annet faller sammen med dem Olav Sletto legge denne røver i munnen. Jeg tror Olav Sletto har villet si oss at han er den ene av de to røverne, men jeg undrer mig allikevel litt over at han har villet legge ham slik an, så *postivt* mener jeg. Det henger vel sammen med hele Slettos milde og altforstående natur; han ser alt, men han *dømmer* intet, høist at han smiler til det eller setter det på plass med sin milde spott. Jeg kunde imidlertid tenke mig det helt anderledes gjort og kanskje med større sannhetskraft rent verdenshistorisk sett. Denne Sandstad er i virkeligheten et forfærdelig fenomen: avgrunden som i et anfall av selverkjennelse vil oppreise sig til himmelen - når den engang blir sig bevisst i denne positur vil vi få de syner! Jeg vilde i min pessimisme på denne verdens vegne snarere ha ladet ham være en utløper av linjen Marmeladov istedenfor som her linjen Raskolnikov - for nu å anvende et par kategorier fra Dostojevski som her usøkt melder sig. Men nok om det, Sandstad er en av de veldigste og mest fascinerende skikkelser i nyere norsk romanlitteratur, et vidnesbyrd lagt til de mange andre om Slettos evner som menneskeskildrer og symbolskaper. Og en ting skal vi merke oss her: denne *legpredikant*, der er likeså gammel som

hele vår moderne litteratur og som hittil kun er blitt behandlet med hån og spott, han er her tatt opp til alvorlig granskning, han er oppforstørret til det som ligger i ham av muligheter både på godt og vondt og gjennomskuet til det han er innerst inne, og se - han var et menneske!

De partier jeg her har fremhevet raker opp av værket som topper og tinder, men i en så lang roman må der selvsagt, som allerede før antydnet, forekomme partier der virker som mindre vesentlige, som dalsenkninger og flatbygder i klippelandskapet. De finnes især i annen og tredje del, som i det hele tatt har et langsommere tempo. Men heller ikke her kjeder man sig, man leser hele tiden med spent oppmerksomhet, fordi man har følelsen av at ingenting er tatt med uten hensikt og at det derfor gjelder om ikke å gå glipp av noe. «Man oppdager at den ikke var skrevet for å underholde, men for å utsi noe som det store flertall av mennesker ikke mere var sig bevisst», sier en tysk forfatter om Bulwer-Lyttons «Zanoni». Det samme kan sies om Olav Slettos Siljuroman.

Den kom altså ikke til å hete romanen om Silju men romanen om Røgnald-folket. Denne Røgnald er da en person vi spesielt skal merke oss. Han er inkarnationen av slektens hovedegenskaper. Det er jo også han som tar imot Lars Silju da denne kommer til prestegården, det er sikkert et bevisst trekk også dette, at den første Silju står ansikt til ansikt med er legemliggjørelsen av alt det han skal bryte ned; det understrekes ytterligere ved at han og Røgnald aldrig blir riktig gode venner, en gjensidig fjernhet og noe som ligner misstenksomhet blir ved å stå imellem dem til det siste.

Det er Røgnald som har solgt Nord-

åker til prestegård, men han har forbeholdt sig retten til jorden, så det er i virkeligheten han som fremdeles er gårdens husbond, og som sådan lærer vi ham da også å kjenne gjennom alle romanens fire første deler, i den siste er han gått ut av sagaen. Han er *driftekar*: mannen med det slu sinn og den evige uro i blodet, lukket overfor alle, selv sine nærmeste, og alltid på farten. Olav Sletto har skildret denne type langt mere differensiert enn det før er gjort og med dypere innsikt. Kincks driftekar blir en litterær konstruksjon ved siden av dette, *her* er mannen, sett helt innefra og helt omkring. Han springer ikke frem av bildet som Turi Dyreskard og Gamle Tor, Sandstaden og Uppseten, Raudmyrsdølskjempa og Varanger, og ennu flere, som vi siden skal komme litt nærmere inn på, han bare er der hele tiden, dukker opp og forsvinner og dukker opp igjen som en bundornament i veven. Vi får knapt den interesse for ham som for andre av bokens hovedskikkelser, men hans nærvær føles bestandig, og hans betydning anes. Hans død er symbolsk for hele slektens vesen: han bærer på en skjult brøde; han har røvet sin hustru og forvoldt sin svigerfars død, og han kan aldri komme over at han har solgt ættegården, men han vil dø «med lukt mund», og de finner ham en dag liggende framstupes ved et uttørket bekkeleie hvor han har søkt etter vand, kanskje et symbol det også.

Om Røgnaldfolket lar forfatteren en av dem selv si at de tilstår aldri noe og ber aldri om forlatelse. De er ennu i besiddelse av store åndelige rikdommer fra fortiden, og Gud ligger over dem så påtagelig som den himmel de færdes under; men han er en gud fra før kristendommen, og deres åndelighet er av atavistisk art, arvegods

og ikke noe de har erhvervet sig selv. Det Olav Sletto har villet skildre i og med gjennombruddet hos Lars Silju, dette at *han* bryter ut av ættesammenhengen og finner frem til den nye Gud, jegmenneskets gud, det er med andre ord den *annen fase* av «Kristendommens innførelse i Norge», for å si det slik. Dette er hele romanens hovedtanke, grundmeningen i alt det som fortelles. Som en historisk roman skal den altså oppfattes, til tross for at den foregår i nutiden, og jeg mener at denne historie her er skildret slik at fremtidige åndshistorikere ikke vil kunne komme utenom dette pionerarbeide.

Lars Silju er av Røgnaldfolket, men et nytt skudd på stammen, i en viss forstand vesensforskjellig fra de gamle, en mutation med andre ord. Med ham er der gjennom faren kommet byblod og moderne kunstnerblod inn i den eldgamle til traditionen og jordens bundne ætt, og denne dråpe nytt blod skal nu forvandle en hel slekt, et helt samfunn. «Blut ist ein ganz besonderer Saft», som Mefisto sier i Goethes Faust. Mere koncist kan det sies således at Silju er blitt *revet* ut av blodet, *løst* fra blodssammenhengen. Dette symboliseres ved at han er uekte barn og hverken har kjendt far eller mor (hans slektskapsforhold oppklares først her i prestegården, hvor han finner sin mor igjen og får vite at han er av Nordåkerfolket), han er det helt *ætteløse* menneske som ikke har annet enn sig selv å stå på og som derfor i det øieblikk han blir sig bevisst for enhver pris må finne frem til sig selv.

Den kvinne han får ved sin side, og som til å begynne med for ham er selve eventyret, den varme og vakre Gro Nordåker, Røgnalds datter, viser sig å være innbegrepet av ættefølelsen og traditionsbundetheten. Deres

honningmåned på den eventyrlige gamle slektsgården oppe i Dyreskard, hvor «Fjellkona» ligger og smiler ned til dem fra sitt ekstatiske smertens- og lykkeleie og hvor naturen er som en drøm, har forfatteren selv gjort til en drøm, den drøm om *lykken* som også Silju må igjennem. Det er et av bokens skjønneste og glansfulleste partier, derfor skal man ikke springe lett hen over det. Silju *har* smakt lykken i Eros og familjelivet når han må vandre videre. Det blir ham en bydende nødvendighet.

Hadde Dyreskard i hvetebrødsdagene som en fjern minnelse om Venusbjerget så har Siljus kunstnerkamp på Nordkammerset, hvor Gro nødig setter sine ben, en anelse av de gamle anakoreters og munkers kamp mot kvinnen som åndens antagonist. Det spendte forholdet mellom Silju og Gro utvikler seg langsomt, men det ender som en kamp i det stille om hans være eller ikke være som personlighet. Den gir seg ikke utslag i dramatiske scener før henimot slutningen, da også Gro gjør «Nordåkerkastet», men den ligger efterhvert som en dump tyngsel over dem begge og gjør livet i prestegården til noe halvt uvirkelig. Jeg tror det er det som har forvirret enkelte anmeldere, at Lars Silju *lever* et skinnliv og halvveis er en skygge inntil han finner seg selv – at det er derfor de ikke riktig har fått fatt på skikkelsen. Da hans rette mor (hun er søster til Røgnald Nordåker) dukker opp i skikkelsen av den frøken B. Larsen som har kafè i byen og en sommer kommer på besøk til prestegården, for siden å bli værendes der og først blir til Gamle Be og senere til «Mor» - da viser det sig at hun tar parti for kunstneren i ham, den han selv har holdt på å svikte, hun kan se med hans øine og hun vil med hans vilje; hun tar målbevisst kampen opp med hans døde stedmor og hans

levende hustru, som begge vil trekke ham ned i det jordiske og holde ham fast ved det gamle – og hun vinner tilslutt – vil vel leseren her uvilkårlig komme mig i forkjøpet. Men nei, så enkelt er det ikke hos Olav Sletto. Ingen av dem vinner, Lars Silju gjør sig fri av dem alle. Med diskret kunst, blott ved å la skikkelserne utfolde sig som de er, viser Olav Sletto hvordan de allesammen i sin foregivne kjærlighet til Silju bare har søkt sitt eget, moren også, hun har i sønnen villet oppreise den avdøde far, den svake mann og misslykkede kunstner som hun engang har stolt på og er blitt sviktet av. Dette spill av de tre kvinneskikkelser er romanens egentlige «intrige», men den er så fint tvunnet inn i veven at man nesten ikke blir den vår før helt til slutt. Og dog er, som før sagt, hele denne rike billedvev bare bakgrunden for eller symboliseringen av det som foregår i Silju: hans vandring gjennom den «andre heimen». Da Lars Silju hin vinterkvell kjører opp gjennom dalen har han en følelse av at han blir «tatt i berg». Uttrykket faller likesom i forbigående, og det blir ikke gjentatt senere, men det er en antydning: Silju er en bergtatt, han måtte inn i berget for å høre kirkeklokkerne ringe, han kunne ikke høre det derute i verdens larm og spektakkel. Han vokser aldri inn i sitt *prestekall* (legg merke til at det blant annet er et prestekall som for denne moderne gudsøker blir berget) og heller ikke i rollen som mann og far og representant for slekten (som det er hustruens hemmelige og ubøielige vilje at han skal være). Han kjemper hele tiden med følelsen av at han lever i en verden av skygger, intet av det han er satt inn i kan bli virkelighet for ham, i den grad er i *ham* trangten til en høiere virkelighet blitt nedlagt.

Kampen kommer vesentlig til ut-

trykk deri at Silju her oppe i den landlige avsondrethet faller tilbake i kunstnerdrømmen nede i byen (*by-ens* evighetslengsel!). Der blir bygget en ny kirke borte på Haugsmoen (selvfølgelig må bygden nu ha en ny kirke!), og han får den idè at han skal gi den et kunstnerisk utstyr; han griper igjen til lerklumpe og begynner å modellere. Det blir et årelangt, halvt hemmeligholdt arbeide oppe på «Nordkammerset» i prestegården, og det resulterer i et værk som ingen til å begynne med legger merke til; på innvielsesdagen blir hans apostler ikke så meget som nevnt! Men så oppdages det av en bekjent kunsthistoriker som kommer til å bo på «Wilhelmsens hotell», og Silju våkner en dag og er berømt. Han trekkes ned til byen, halvt mot sin vilje, og slynges for et øieblikk ut i publicitetens og kunstnerlivets hvirvel. Her er et billede tatt i forbifarten av «kunstnerne», de skildres med et snev av grotesk overdrivelse slik at man husker det: *barn* er de – men ondskapsfulle barn. Lars Silju får senere oppleve at han, som dengang blev hyldet og drukket dus med til sent på natt, brutalt blir revet ned fra piedestalen igjen og gjort til en ren dilettant, for at den herskende kunstretning kan få hevn over den gamle tyrannen professor Herzen. Det kommer til for ham å bli det avgjørende skjebnens fingerpek om at han *ikke* skal være kunstner.

Oppholdet i byen varer ikke lenge, skjebnen fører ham bratt tilbake til bygden og prestegården igjen i skikkelse av den lille Reginald, hans eldste sønn, som plutselig går hen og dør, likesom trekkende faren efter sig og visende ham veien inn til den *virkelige* verden som han hele tiden har været hjemme i, eller rettere sagt aldrig har været ute av. Jeg gjentar det her: der finnes ikke en dypere og skjønnere skildring av *barnet* i norsk litteratur

enn de få men megetsigende sider Olav Sletto vier Reginald. Wergeland vilde ha nikked til det og været forbauset over en fantasifullhet som i sin absolutte egenart kan måle sig med hans egen.

Årene går, kunsten frister ikke lengere Silju og prestegjeringen tretter ham mere og mere. (Som man ser, han har nu prøvet de to porter som for det moderne menneske ennu – så vidt – står åpne ut mot uendeligheten, men ingen av dem førte ham til friheten). Røgnald er gått bort med lukket mund, og Helleik er kommet tilbake fra fengselet med et mere åpent sinn. Denne Helleik, Turi Dyreskard, Sandstaden og Uppseten (altså alle med de *store* synder på samvittigheten) er de eneste av den gamle race som får et glimt av den nye gud, av Sønnen; de andre er stadig bundet til den gamle, til Faderguden. Lars er egentlig ikke bundet til noen av dem, han er et utsatt barn, en av denne tids «hjemløse sjeler» hvorom Steinar taler, som først må finne sig selv for å finne sin Gud. Han pines svarlig i denne uforløste tilstand, og jo mere dess lengere tiden går; det mørkner omkring ham, en veldig uværssky trekker opp over hans ekteskap. Gros hemmelige jalusi på alt det i ham hun ikke kan forstå slår nu i sin ville rådløshet ned på den unge vakre Vesle Børghild (hun også av slekten), som er gift med den halvgamle «bustebjørn» ingeniør Wilhelmsen, Haugsbyens skaper, med hvem hun har fått et barn som Gro bestemt føler ikke er *hans* barn. Vesle Børghild har tjent i prestegården som ganske ung og har siden hun gikk for presten været hemmelig forelsket i Silju, som i den forstand aldrig har *sett* til den side hun var, innestengt i sine egne tanker som han altid gikk der; han har jo ikke engang sett sin egen hustru, sine barn og sin mor, han har iethvertfall aldrig *oppdaget* dem.

Og allikevel er der noe i Gros jalusi! For egentlig *var* det Vesle Børghild Silju skulde hatt, hun kunde ha forstått ham og kanskje også fulgt ham; mellom dem er der kanskje et karmisk bånd? Det er et usedvanlig velberegnet trekk av Sletto at det er den kvikke og begavede, men litt overspendte og jålete lærerinnetype med hendes romanskrivning i smug og hendes åndeblyant (portrettet av henne er gjort med en brio der virker som en utfordring) han lar bli midlet til å føre Silju inn i en ny tankeverden, den okkultiske. Det er så fint og fordulgt gjort at mange lesere knapt nok vil oppdage det, men her ligger et av bokens hovedpunkter og et av de steder hvor Olav Slettos menneskekunnskap og verdensvisdom tydeligst demonstrerer sig. I sådanne halvforstyrrede sjeler (også en av «die heimatlosen») er det ofte at det nye slår ned, de er i sin løsrevethet og opprevethet egnede som «medier» for «ånderne». Det er just dette så mange selvgode og selvkloke mennesker i våre dager støter sig på: de som skal komme med noe nytt skal ikke være anderledes enn de selv, naturligvis, og de må da vel være «normale»!

Det hender nu også at presten Siljus aller merkværdigste sognebarn, cand. theol. A.M. St. Varanger, går bort og efterlater ham sitt mektige fembinds værk om «Titanånden i verdenshistorien» (Olav Slettos roman er også i fem bind, man aner en mild selvironi!) som enslags arv. Forlegger fikk han jo ikke til det, og nu har han tatt det hellige løfte av Silju at denne skal være hans «eneste» leser (igjen et genialt trekk: det er nok at èn bærer lysestaken vidre). Silju har altså hatt to «profeter» i sin menighet, den ene var Sandstad, den annen var Varanger. Den ene er en forlengelse av pietismen, den annen av Grundtvigianismen. Det blir den siste Silju fester sig

ved; han setter sig til å lese Varangers tykke pakker, hvor der mellem alt bosset glimter av guld, og han *føler* sig virkelig som hans arvtager.

Det er også riktig, for Grundtvigianismen var mere en forløper for det han nu er kommet inn på enn pietismen. Altså overalt den samme gjennomførthet i komposition! Man må snarere enn på en vev tenke på et kniplebrett med det sindrig oppstilte mønster som siden skal følges så nøiaktig. Varanger er en herlig skikkelse, det vil si billedet av ham er makeløst vel gjort, i få ord, men med en pregnans som graver sig inn i erindringen. Å kunne skildre *både* en åndsretning og en av dens typiske representanter slik at der samtidig kommer et livaktig *portrett* ut av det, ikke uten det drag av karrikatur som hviler over alt høispendt menneskelig men dog med noe av monumentets høihet over sig – det er virkelig godt gjort. Men således er det med en rekke av Olav Slettos figurer, med nesten alle hovedfigurene, de får karakterer av *standbilleder*.

Langt inn i disse nye verdner føres nu Silju, lenger og lenger bort fra den virkelighet som for hans omgivelser er hele virkeligheten. En dag han kommer tilbake fra en tur til Daudmannsdalen er Gro borte og med hende alle barna, hun har pakket alt sitt sammen og er reist inn til byen under påskudd av å ville være hoss sin eldste datter under dennes skolegang derinne, i virkeligheten for å bli der, og uten å efterlate så meget som en hilsen til ham! Det er Røgnaldsblodet som er brust opp i hende og har tatt ut sin rett. Dette slag driver Silju enda lengere ut i «ørkenen».

En dag glemmer han at det er søndag, så han kommer for sent til kirken, og en annen dag går han simpelthen istå midt i prekenen, mister tråden og kan

ikke finne den igjen, må gå ned av stolen og avbryte den hellige handling. Det blir hans siste gudstjeneste i kirken, han går rett hjem og skriver sin avskjedsansøking, hvorpå han flytter opp til hytten i Daudmann dalen for godt. Han blir der i tre år og gjør sig usynlig for alle, selv for Helleik, som hver fjortende dag kommer opp til ham med maten. Vesle Børghild prøver sig, mens hun på veien, sin gamle vane tro, dikter en roman om Dronningen av Saba som kommer til kong Salomo, men hun får bare se ham sittende på en fjellknaus helt oppunder himmelbrynet og stirre ut i rummet...

blomstrende nybyggersamfunn, som nu også har fått kino! Man skal lese om hvordan de tidligere bønder har lært sig å stå i kø. Det er jo slett ikke nødvendig, der er plass nok, men moden, moden!...

Med denne visitt i Haugsbyen har Olav Sletto satt strek under sin skildring av den nye tid. Sjelden er den blitt mere lemfeldig behandlet med mere drepande ironi. Dette har ikke engang Hamsun gjort så godt, han var for vred!

Ja således omtrent er hovedinnholdet av denne roman. Jeg har måttet utelate mange betydningsfulle hendelser,

sløife mange betegnende trekk og forbigå mange viktige personer, men det var heller ikke meningen å gjenfortelle hele værket, blott å formidle et inntrykk av det og utlegge en del av dets mange halvkvædede viser; for dem er

Arbeid på Bergensbanen.
Biletet er utlånt frå Hol bygdearkiv. Fotograf ukjent.

Alle husene på Nordåker står nu tomme. Den nye presten har ikke villet bo der, det var for uhyggelig, han har gitt sig i pension på et av hotelterne i Haugsbyen (ja just!). Ættens hovedsæte ligger øde, en tid er runnet ut, en slekt er gått i graven; man kan også si det slik: jeget har *tjent ut* på «Nordåker». Tyngdepunktet er flyttet vestpå, til ingeniør Wilhelmsens

der så mange av i «Soga om Røgnaldsfolket» som i ingen annen norsk roman jeg vet. Det er også umulig i et referat å gi et uttømmende inntrykk av det rike persongalleri, hvis skjebneknuter danner det ustanselig oppblussende *dramatiske* element i romanen; den egentlige hovedhandling foregår jo, som man nu vil ha forstått, helt på det indre plan, dèr må man ikke søke «spenningen».

Det er en rekke «romaner i romanen». Der er f.eks. historien om den pukkelryggede Helleik, Nordåkers tomtegubbe, som er blitt slått til krøpling i sin kraftigste ungdom av en rival, og som etter tyve års ventetid og tålmodig forberedelse fullbyrder slektens gamle blodhevnstraditioner og dreper mannen, for derefter likeså rolig å ta sin skjebne på sig, han nekter til og med å la sin femten års fengselstid forkorte ved benådning! Og der er den selsomme beretning om Lars Uppsett, menederen, som etter i tredve år frivillig å ha levet i utlægd, allene med sin samvittighetskval og sin bitterhet, endelig ved Siljus høist uortodokse adferd blir løst ut av pinen. Der er endelig den gripende og fantastiske skildring av Raudmyrsdølskjempa, som ikke kan få sine sønner til å bli ved gården og som i sin ubøielige hårdhet brenner husene av, driver buskapen til bygds og derefter går sig bort i en snestorm på fjellet, en fantastisk skikkelse og en fantastisk historie, et av de romantekniske sett mest virkningsfulle innslag i værket, på høide med skildringen av menneskemonsteret Sandstad – den ene et hedensk relik, den annen en kristelig anticipation. Der er også det flere ganger før nevnte uforglemelige bilde av Turi Dyreskard, «Fjellkona», på hennes av lidelse og lidenskap oppbyggede triumfleie, et stykke som i sin halvt overjordiske karakter kan minne om bilde av vesle Reginald, skjønt Turi Dyreskard nærmest skal sidestilles med Sandstad (det er noe av den samme vildskapen i følelsen – dette å ville bryte inn i himmelen med makt). Allesamen er det skikkelser som under de fleste forfatteres hender vilde blitt helt eller halvt usannsynlige, men her virker de som om man hadde kjendt dem. Nevnes må også gammelklokken, bygdens politicus, den skinnbarlige fremskrittspostel, som kun Ragna-

rok kunde ta knekken på (verdenskrigen plukker ham jo for hans illusjoner). Og Helge Nerjord, det aller siste skudd av stammen som blir den økonomiske centralfigur i Wilhelmsens fremtidsby, og som ganske sikkert vil utvikle sig til en prektig polypenten demokratiet eller diktaturet går av med seiren; han har allerede begyndt å arrangere sig med det siste! Jeg må helt forbigå gamle Be, som spiller en så stor rolle i fortellingen, og kan bare så vidt streife den nye tids mann selv, ingeniør Wilhelmsen (det antydes at *kanskje* er han også av ætten), som uten en rød øre i lommen, bare ved å spenne andre for lasset, stamper Haugsbyen opp av jorden, en drømmer og dikter han også, men likeså ubotelig dilettant som hans uimotståelige, men både mot gud og mann utro Vesle Børghild – det skal nok vise sig, forfatteren lar oss ialfall ikke i tvil om det.

Det er en *verden* som er skildret og en *tid* vi har været med til, og billedet står for en med en sjelden klarhet og i et perspektiv som man føler får nye sider av tingene til å springe frem. Det er det minste som kan sies om denne bok, og har da Olav Sletto hittil stått i skyggen av andre, som tiden har hatt lettere for å tilegne sig, så mener jeg det nu er på tide at hans navn blir trukket frem og at han får den plass som tilkommer ham i nyere norsk litteratur, han hører herefter til blandt de fremste, oppe ved bordenden er hans plass.

I skildringen av Silju oppe i Daudmannndalen er der noe som kan bringe tankerne hen på beskrivelser av Indiens «hellige», og det er neppe tilfeldig det heller. På bokens siste side antydes det at når Silju kommer ned til dalen og menneskene igjen da har han funnet det han søkte, han har «sett Gud». Det vil si han er blitt en guru, en lærer som kan vise andre veien. Man aner hans fremtidige liv, men forfatteren har gjort rett i ikke å skildre det. Det vilde ha været å ta sig vand over hodet i en tid som ennå ikke er moden for mere enn antydninger. Det reelt åndelige vil *gjøres*, det kan der ikke diktes om.

Når man har lest denne slutning går ens tanker uvilkårlig tilbake til de andre stort anlagte romaner fra senere tid her i Norge som har hatt en lignende utgang, en der var ment som et «budskap». Man tenker tilbake på slutningen av Johan Bojers «Den store hunger», om ham som om natten går ut og tilsår sine fiendes aker istedenfor å så klinte i den; man tenker tilbake på slutningen av «Juvikfolke», på Odin som slipper sig av båthvelvet for å gi sin gamle motmann chansen til å redde sig, og man tenker tilbake på slutningen av Inge Krokanns roman, på Ivar Lo som rider ut over stupet med slektens ondsgjøreriske i favnen for å frelse hende fra den forsmadelige død på heksebålet.

Alle disse slutninger føles i noen grad som diktete, (iallfall føler jeg dem slik), som uvirkelige iallfall, nesten i samme grad som den helt oppdiktete slutning på Kaj Munks «Ordet», historien om den halvtossede Johannes som oppvekker fra de døde. Der står, for den som ser næiere til og stiller de strengeste krav, ikke tilstrekkelig tungtveiende realiteter bak, der og blir «diktning». Nu er slutningen på Olav Slettos roman naturligvis også et dikt, men den føles allikevel som mere reel, den virker med større tyngde. Ikke fordi Olav Sletto skulde være mere av en helgen enn de andre, men fordi han åpenbart har fastere grund å bygge på, man føler at han har forbindelse med de krefter som også idag er istand til å «gjøre mirakler». Det skal jeg ikke komme nærmere inn på her, det får bli fremtidens sak å ta standpunkt til. For den som har lest boken med innlevelse og fattet dens mening er det nok at denne slutning faller naturlig og at den løfter som en klar forjettelsesfull vårhimmel over det mørke, vinterlige sjelelandskap vi har gjennomvandret. En eiendommelig og betydningsfull bok er det iethvertfall og som roman betraktet glimrende, virkelig et storverk i moderne norsk litteratur, en bok som løfter et gammelt og til lede kjendt motiv opp i et nytt lys og gjør at man leser som om man leste det «for første gang». Så skjer der da allikevel noe i norsk litteratur, sier man til sig selv. I denne litteratur, hvor som overalt i diletantismen brer sig og uklarheten dominerer, støter man plutselig på et verk av full klarhet og med uimotståelig sannhetsmakt, på noe man føler har med den tidsånd å gjøre som ikke bare er en talemåte men en realitet, den *sanne* opplysningens ånd (tenk Grundtvigs ord!) som dog bryter frem efter alle mørketider og som også gjennom det nuværende kaos kan skimtes i flere og flere litterære og åndelige fremtoninger. Olav Slettos roman er uten enhver tvil en av disse.

"Sletto er makelaus til å skriva"

Redigerte utdrag frå Olav H Hauge sine dagbøker

Av Kai Jacobsen

Kai Jacobsen

Olav H Hauge har ein sterk og særeigen posisjon i norsk litteratur, og han er ein av våre mest folkekjære lyrikarar. Han ga ut 6 sjølvstendige diktsamlingar, samt ei sjuande som vart innlemma i «Dikt i samling». I tillegg fleire bøker med omsetjingar av utanlandske dikt.

Han skreiv også dagbok frå han var 15 år til han døydde. Tidsspennet frå 1924 til 1994 er såleis 70 år, og han etterlet seg 84 stilhefte med til saman 5720 handskrevne dagboksider. Omfanget gjer dagboka til ei av dei mest omfattande i verdslitteraturen.

Dagboka inneheld ikkje fyrst og fremst kronologisk kalenderstoff, sjølv om han òg ofte tek med hendingar i kvardag og nærmiljø og har med skildringar frå reiser han gjorde i siste delen av livet. Mesteparten av dagbøkene handlar om litteratur, og dette er såleis ei litterær dagbok. Han reflekterer over skrivekunsten, om diktarar han er oppteken av og om bøkene han les.

Han var verkeleg ein lesehest som ikkje berre «slukte» skjønnlitteraur og lyrikk, men las alt frå lokall historie og kulturhistorie til dei store filosofane. Han lærde sjølv både engelsk, tysk og fransk, og las litteratur og har også omsett mange dikt frå desse språka. Dagboka vart gjeve ut på Samlaget i 2000, og denne store og gedigne 5-binds-utgåva på vel 3700 boksider er fortsatt tilgjengeleg. Det har også kome eit utval frå desse dagbøkene; dette er ei bok på om lag 300 sider (Samlaget, 2011).

Olav H Hauge si dagbok kan lesast som eit litteraturhistorisk referanseverk.

Den har eit svært godt register som gjer det lett å finne fram, om ein til dømes ynskjer å lesa det Olav H Hauge har skreve om ein bestemt forfattar. Eg har her samla alt som Olav H Hauge har skreve om Olav Sletto.

Han let absolutt vel om Sletto si diktning, og med den litterære kunnskap og tyngde me finn hjå Olav H Hauge bør dette gjerast kjend både for Olav Sletto-selskapet og andre som er interesserte i Sletto si diktning.

Dei to fotnotene er ikkje frå dagbøkene, dei har eg sett inn.

Frå Bok 1:

s. 675 – 13.oktober 1958

OLAV SLETTTO: BAKKE UPP OG NED DAL. God bok. Framifrå. Eit oppgjerd. Jau, Sletto set kniven i mange svullar, serleg då det dekadente i kunst og liv. Ein stad nemner han at Ibsen har snakka um «fisk med

vandskrækk» - er det ikkje det dei livsdugande er? Det er eit sunt, friskt syn som slær imot deg ifrå ungdomsliv på folkehøgskulen.

Elles er boki opplyssande. Ta til dømes Goethe-prøva hjå hr. Sven. Aldri har eg set realismen i sterkare kontrast, i kontrast til idealismen hjå den unge Olvar. Godt! Det er der Olvar kjem med «Tårnvaktar-songen» frå 5. akt i 2. del i Faust.

Dette oppgjerdet med realismen er godt. Ein ting ser me no: Realismen enda i ei blindgate. Men som alle vinglarar, var han lærerik - for dei som kjem etter.

Elles fortel Sletto her korleis han i ungdomen - ein lyt gå ut ifrå at Olvar er han sjølv - vart kjend med austerlandsk mystikk, gjennom ein han kallar Doktoren, som har granska indisk tru og tenkjing. Dette møte har ikkje vore avgjerande for hans livssyn, det var fastlagt tidlegare gjennom møtet med Platon og Goethe og Grundtvig, men det styrkjer og utvidar kunnskapen hans um åndeverdi og religion - gjer han meir handfast, realistisk. Sletto vert med åri ein innvigd, som Steiner vilde segja. Ei lang rekkje bøker med emne frå den fyrste kristne tidi var elles det fyrste Sletto la i veg med etter gjennombrotet som forfattar.

Til slutt berre nokre ord: Vegene til ny sannkjenning laut visseleg gå gjennom realismen- den gamle idealismen var vorten blodlaus og abstrakt, - tenk på Victoria-tidi i engelsk litteratur. Dei laut reagere, og koma nedatt på jordi og lære å gå tinga inn på livet, sjå røyndi i auga - fyrst den reint ytre røyndi, og so smått den overnaturlige røyndi, den andre verdi. Kanskje dei held på fatar litt av den med, ikkje som abstraksjon men som røynd, den med. Eit godt døme er T.S.Eliot. Kven

gjeng røyndi, kvardagen kvassare inn på livet? Ingen. Ta til dømes «Preludes» og «the Waste Land». Men han er merksam på den religiøse røyndi, og tek henne like dødeleg alvorleg, attåt at han yter moral og tradisjon og abstrakte idear den vyrnad dei har krav på.

Likevel, eg ser upp til slike som Aukrust og Sletto og Alf Larsen, som ikkje fylgde moten, men held fast på det gamle livssynet, dei held ut i tårnet, «zum Sehen geboren, zum Schauen bestellt», som det står.

s. 678 - 22. oktober 1958

Ja, eg har vorte meir kjend med Olver (Olav Sletto) . Det vart til at eg skreiv til Norli etter alle tre bøkene um Olver. Han førde òg dagbok, fortel han, i unge år. Eg undrast kor den boki vilde verta, eg, som eg skulde skriva um meg sjølv! Nokon kvar kunde ha eitkvart å fortelja um sin barndom og sitt fyrste møte med boki. Og mange har òg gjort det, med større kunst og meir inderleg enn nett Sletto. Men det som gjer desse bøkene so spennande, er møte med hovudstaden og åndsstraumane som rådde då.

s. 678 - 23. oktober 1958

Held på med Høgt berg av Sletto. Jau, det er forvitneleg å følgja den unge mannen i Kjøbenhavn. Det er forvitneleg å sjå korleis han reagerar på tidsens kunst og korleis han vert kjend med dei førande i litteraturen. Hr. Helge er Helge Rode, skynar eg, men hr. Sven? Eg er ikkje kjend nok i dansk bokheim til å kjenna att han, men venteleg er det ein kjend kritkar. Merkjeleg, men ikkje uventa er møtet med Baudelaire. Han er inne på noko tidstypisk. Fyrst ettertidi vil kunna døme i dette stykket- Fyribils ser det ikkje ut til at Baudelaire har sige i gradene- Forvitneleg er òg møte med

Goethe. Her er dei fleste samd med Sletto, Goethe er i stigande og det er ingi skam å sitera og visa ein er kjend med diktingi hans i dag, tvertum, vil eg segja, det høyrer til.

Ja, Sletto har vore ein lukkeleg mann, eit lykkemenneske, som Duun vilde ha sagt. Han kom tidleg ut og fekk læra, alt laga seg til for han. Og lukke har fylgt han seinare òg.

Kor alt er eller ikkje, På høgt berg er ei spellevande bok! Ein stakar som sjølv har havt same hug til lesnad og kanskje havt hug til å læra å skriva òg, men ikkje fenge fylgt hugen, kan berre sukka. Tenk det å møta og verta kjend i unge år med slike som Rode og Krog og Rimestad! Jau, det måtte vera noko! Og personleg ven til Höffding!

.. I det heile, Olav Sletto er slett ikkje typen på ein litterat slik som me har havt i tankane dei siste hundra år, nei, han er merkjeleg gamaldags, men kanskje moderne nok? Det er i det heile mykje forvitneleg, den lærde og den litterære, og kunstnarane med, er ein stand for seg sjølv, og det er mykje å læra av den standen for ein som vert uppteken der. Kva skal ein som eg segja som alltid har stade utanfor? Som aldri har lært slike folk å kjenna? Nei, ein fær tenkja sjølv, kva ein har gjenget i miss. Hadde ein endå havt bøker! Men kva har eg havt? Tilfeldig, radt på slump det.

s. 777 - 3. mai 1959

Olav Sletto har ei studie i biografi-ane sine der han fortel um møte med Baudelaire. So lett er det elles ikkje å verta ferdig med han. Holst skriv: «Baudelaire dyrker rusen – ikke så meget fordi den byr ham glemsel, men fordi den hjelper ham til å lodde dybdene i hans eget vesen.»

s. 778 - 3. mai 1959

I det heile, les ein igjenom Eliots essay,

so trur eg han har sett djupare enn Sletto. Det er ofte fårleg å gjeva seg til å skriva um ein diktar ein ikkje maktar å lesa på hans eige mål.

S. 785-786 - Juni 1959

ALLEGORI OG SYMBOL. Allegorisk dikting er ikkje symbolsk dikting. Allegorien kjem inn under tanken, symbolet innunder intuisjon og aning. Symbolverknaden er ikkje at ein forstår, men at ein fær ei vid anande kjensle av djupe og evige ting.
Olav Sletto

PÅ HELGAFJELL AV OLAV SLETTO. Dette er gut som har fyrebutt seg grundig til forfattaryrket. Det merkjelege er – som Skrede elles nemnde i Dagbladet – at mange av jamaldringane til Sletto, dei sat att heime og berre dikta, utan å sitja under noko kateter, utan å verta kjend med dei store i samtidi. Dei hadde vel ikkje nett so mykje estetisk skuling heller. Men so gløgge var dei, både Nygard og Aukrust, og andre med, at dei hadde kome til same synet på dikting som Croce!

Men boki er god. Kvikk, gløgg. Det er ein lykkefugl, denne Olvar. Bilete av Brandes er godt. Elles er det liten skilnad på denne diktaren me møter her, og Olafur Karason.

BENEDETTO CROCE.

Olav Sletto fortel at kjennskapen til Croces syn på litteraturen vart avgjerande for han. Eg har ei lit bok av Croce, Essays, som kom på norsk for nokre år sidan. Og det er sant, det er hyggjeleg å lesa til dømes *Forsvar for poesien*. Klokt, fint, skynsamt. Han visste litt um dikting, gamle Croce!

s. 792 - 24. juni 1959

Eg driv og slær. Tynnar frukt. Vêret fint. Når eg kviler les eg. Et speil for Narcissus av Negley Farson, *Når Gud blir lei oss* av Arnulf Øverland, *På*

Helgafjell av Sletto er bøker eg nett har lese. Dessutan *Ny jord* av Hamsun, og *Kratskog*. Forvitnelege bøker alle saman.

Frå Bok 2:

s.39 - 18. oktober 1959:

I dag har eg lese ei bok av Sletto: Skrinet skal opnast om hundra år. Sletto er makelaus å skriva, det er nett som han spelar seg. Forlivande. Men merkjeleg fjernt og lyft upp i eit særst ljøs. Stilen høyrer til i ei måneverd. Uverkjeleg. Ein merkjeleg forfattar.

s.251 - 27. oktober 1961

Skrede skriv um siste og femte boki av minnebøkene. Han skryter, segjer han. Det må Sletto ha lov til, dei skryter for minder livsverk, tykkjer eg. Etterpå segjer meldaren at bokji er ypperleg skrivi. Men då er vel alt vel? Me har ikkje mange som Sletto, kvifor då ta imot det ein slik mann skriv, på ein slik måte? Eg vilde helsa ei slik bok velkomi, og ikkje nett festa meg so mykje ved at forfattaren har tru på seg sjølv og store tankar um sitt kall; det er eit godt teikn, det. Um sume andre diktarar har drive det lenger, både Hamsun og Kinck og Duun og Undset, som Skrede nemner, so er det all grunn til å ta hatten av for Sletto òg som diktar, han er ingen kven som helst. Og ein stor produksjon har han bak seg: Sletto er ein rik og mangslungen forfattar, synest eg. Eg har lese so altfor lite av han.

s. 287 - 15. mars 1962

OLAV SLETTTO:

DET TEDDE EI ELDBORG.

Dette er femte boki i serien om Olvar. På *Helgafjell* har eg ikkje lese. Merkjeleg. Forvitneleg lesnad. Sletto låst vera ein innvigd. Lenge greider han å innbilla lesaren at han er noko serskilt. Og er det gjerne òg. Men når det ber til stykkje er det mykje av Steiner han vartar upp med. Schuré ¹

kanskje. Merkjeleg nok nemner han ikkje Steiner og Schuré. Sletto skriv godt. Svært godt. Litt sjølvgod verkar han.

OLAV SLETTTO:

PÅ HELGAFJELL. Denne har eg ikkje lese fyrr, eg fær gjera det, so har eg lese alle fem bøkene. Dei er forvitnelege.

s.577 - 10. januar 1965

Der er ikkje tvil um at Baudelaire er «a living dead», for å snakke med Eliot, og at han vil verta det. Eg lyt smila når eg tenkjer på Slettos oppgjer med Baudelaire! Han kunde ikkje ha høyrert den ville myrke smerten i suma av dikta hans, klagen frå ei sjel i naud.

Frå Bok 5:

s. 196-197 - 29.11.84

Laurdag morgon til Geilo. Kom der i nonstidi. Um kvelden synte Bodil ljøsbilete av vednader, eg las då dikt på eit møte i Hol Mållag, dette hadde me lova for eit halvt år sidan. Godt frammøte og mykje gildt folk. Ein ung mann frå Ak(s)nes i Kvam, var formann. Ola Isungset var skrivar. Um sundagen var me til middag hjå han og kona hans i lag med Aksnes., som venteleg var ugift. Aksnes hadde då køyrt oss til Hagafoss og fenge ein ung kunsthistorikar, Huskelien, til å visa oss rundt i bygdemuseet der. Eit uvanleg velskipa museum, med eldfast hus og stort gardstun. Mykje fint der. Sjølv sagt var det Reintonkarane som hadde vore dei drivande i arbeidet med samlingane. So såg me den gamle kyrkja i Hol; me køyrde og upp og såg staden der Olav Sletto voks upp hjå besteforeldri, ein liten fjellgard med vidt utsyn over dalen. So toget til Voss og buss heim. Lett og frisk fjell-luft på Geilo, regn og skodde vestum. Eg kjende gikti tok til å riva att.

¹ *Eduard Schure (1841-1929): Fransk filosof, poet, forfattar og utgjevar av esoterisk litteratur*

s.373 – 19. mars 1988

«Det hellige vanvidd» kallar Alf Larsen den mallarméske versekunsten, han reknar Mallarmé er opphavsmannen til språkuppløysingi. Me kan sjå den språkkunsten i rein kultur her i landet i dag. Døme på stil: Olav Sletto!

s.373 – 28. mars 1988

Eg les minnebøkene til Sletto uppatt. Slik norsk har vel ingen skrive, han var ein meister. Men der er innhald òg: Alf Larsen såg kva han var. Birke-land skriv godt um Sletto i Cappelens norske litteratursoge.

s.375 – 7. april 1988

Siste vikone har eg lese uppatt memoarverket til Olav Sletto. Eg har berre dei tri fyrste bandi. Eit merkeleg verk. Og so velskrivi! Han dyl ikkje for at han har vore eit solskinsbarn. Slike er sjeldan å møta, i livet som i litteraturen.

s. 521 – 16. juni 1991

Sundag. Etter middag til Voss. Eg har skore til 4 kubbar av aplar me skar ned, Marit Hafting hadde tinga på dei til fot under eit hagebord, dei tok me med. Ho bur på Nyresbaret. - I bokhylla fann eg *Ei bok um Olav Sletto*, den fekk eg låna. Det er ein biografi som Johs. A Dale og Lars Reinton har skrive; boki kom i 1966.

s. 521 – 17. juni 1991

Dagane gjeng med slått, ugras-hakking, og slik arbeid som lyt gjerast. Eg byrja på *Ei bok um Olav Sletto*. Frå bøkene um Olver kjenner eg litt til livet hans i ungdomen. Eventyr! Slik kan ungdomen vera for sume.

Oslokritikken, segjer Lars Reinton, var stygg mot Olav Sletto. Eit under at han var sterk nok til å bera påkjenningi. Dei snakkar um å vera mis-kjend. Han fekk røyndet, meir enn enn nokon annan norsk diktar.

PER-BØKENE Tek eg i miss når eg peikar på eit visst likskap millom dei og *Bunte Steine*²? Kanskje ikkje likskap, men noko som minner, i syn, gledesyn på livet? At Sletto var velkjend i tysk litteratur, veit me.

s. 523 – 12. juli 1991

Komne til Vinje, svinga me ned på Midtbø. Halldis venta oss, og nysteikte vaflor og kaffi fekk me. Bodil gjekk og la seg i skuggen ute, og Halldis og eg prata i den svale stova, - det var + 30 grader. Eg, som nett hadde lese um Olav Sletto, fekk henne til å fortelja litt um far hennar og han. Ho ga då ei noko onnorleis skildring av ferdi deira til Tyskland enn Lars Reinton. Sjølv hadde ho aldri møtt Sletto. Ho hadde lese Per-bøkene og tykte dei var make-lause.

s. 552 – 6. mars 1992

OLAV SLETTO:

PÅ HELGAFJELL.

Bøkene um Olver. Dei tri fyrste kjøpte eg for lenge sidan. Fjorde bandet har eg sakna. No fekk eg tak i det i eit antikvariat.

Desse bøkene skal vera ein sjølvbiografi. På ein måte kan ein kalla dei ein Bildungsroman. Merkelege bøker. Er dei sanne, må denne Olvar (ha) vore ein lukkefugl. Er det påverknader og lesnad som slik er personleggjorde, er det meisterleg gjort og lærerikt. Bildungsroman etter gamal god tysk oppskrift.

Etter det Lars Reinton skriv i boki um Sletto, er det ikkje tvil um at Sletto kjende desse store åndsmennene han fortel um i Olver-bøkene: Brandes, Rode og kona, Sven Lange, Høffding o.s.b.

Spit bit ikkje, og gardinor for skorsteinen treng eg ikkje (Ordtøke i Ulvik)

ÅRSPLAN 2013 FOR OLAV SLETTO-SELSKAPET

VINTER-SLETTO (møtet 21. februar utsett til 3. oktober grunna sjukdom – sjå HAUST-SLETTO)

VÅR-SLETTO

Laurdag 15. juni: Årsmøte i Olav Sletto-selskapet - med Arild Mikkelsen som kåserer om Alf Larsens bokmelding av Røgnaldfolket. Sletto var ikkje våttert i dei litterære krinsane som var trendsettarar dei fyrste ti-åra av 1900-talet. Men fleire forfattarar utanfor denne krinsen såg forfattaren Sletto og sette pris på han. Mellom dei var Olav H. Hauge og Alf Larsen. Mikkelsen spør: Kvifor «tente» Alf Larsen på Olav Sletto? Årsheftet 2012 blir lagt fram. Vika velferdssenter kl. 11-13. Møteinnkalling blir sendt ut i mai.

HAUST-SLETTO

3. oktober: Møtet med prof. Jørn Øyrehagen Sunde

Prof. Jørn Øyrehagen Sunde, Universitetet i Bergen, foreles om den rettshistoriske utviklinga for ungar som veks opp i "uodda" familiar, slik Olav Sletto sjølv gjorde. Vi spør: Korleis var rettstilhøva for "uekte barn" den gongen? Kva er endra, og kvifor? Og kven er dagens "uekte barn"?

Vi oppmodar folk i Ål og Hol til å nytte høvet å høyre ein prisløna formidlar om eit emne som både har historisk interesse og samstundes er ei aktuell problemstilling. Velkomen til spennande ord og varme vaflar.

Arrangør er Olav Sletto-selskapet i samarbeid med Hol Historielag og Leveld Kunstnartun.

Møtet er støtta av **HOL SPAREBANK**, som også støttar bokprosjektet med kr. 10 000.-.

Slutten av oktober: I 2013 er Språkåret og det er 50 år sidan Olav Sletto døydd. Det markerer Olav Sletto-selskapet med å gi ut ei illustrert barnebok basert på utdrag frå bok nr. 3 i PER-serien, "Per Stavlang". Anne Mari Gretteberg Gjerstad leverer illustrasjonane 1. juni, og det blir boklansering i slutten av oktober. Dette blir årets julegave for liten og stor!

Medlemsbrev og nyhende blir publisert etter kvart her: www.olavslettoselskapet.no

Dette er Olav Sletto-selskapet – velkommen som medlem!

Olav Sletto-selskapet vart skipa i diktaren si heimbygd, Hol, den 3.mars 2001. Vedtektene seier at selskapet er eit landsfemnande selskap av einskildpersonar, organisasjonar, skular, verksemder, institusjonar, kommunar og fylkeskommunar.

FØREMÅLET med selskapet er å styrka interessa for Olav Sletto sitt forfattarskap.

Dette skal gjerast m.a. ved:

- å sjå til at Olav Sletto sine bøker vert gjort tilgjengeleg for ålmenta
- å leggja til rette for auka bruk av Olav Sletto sin litteratur i skuleverket
- å medverka til at lydopptak med Olav Sletto vert teke vare på og nytta
- å arbeida for at det blir gjeve ut publikasjonar om kunstnaren og produksjonen hans
- å arrangera foredrag, seminar, kurs og ekskursjonar m.v.
- å ta vare på og utvikla Sletto-samlinga i Holet bibliotek
- å leggja til rette for systematisering og forskning med grunnlag i Olav Sletto sine etterlatne manuskript, brev m.v.

Medlemspengar i 2013 er 100 kroner.

Bankkonto 2333.22.62998

Org.nr. 983 109 551

Adressa er:

Olav Sletto-selskapet
v/ Britt-Mari Sletto,
Kanonhallvn 66B,
0585 Oslo.

Kortinformasjon om Olav Sletto-selskapet:

[Folder OS selskapet 2013 – 8.1.13](#)

Perstølen;libris

Ål - Gol - Nesbyen
www.libris.no/hallingdal

Få full oversikt med Lokalbanken i Lomma - akkurat *når* og *kor* det passer deg:

- Sjekke saldo og overføre pengar
- Oversikt over kredittkorta dine
- Bonusoversikt og moglegheit for å endre bonuskategori på kredittkorta dine
- Hjelp ved skade, inkludert detaljar om forsikringane dine
- Enkel tilgang til rådgjevaren din
- Fungerer også på iPad og Android nettbrett
- Tilgjengeleg på begge målføre!

HOL SPAREBANK

Din personlege lokalbank